

- วิธีการเรียน ศึกษาด้วยการบอกเล่าการลงมือปฏิบัติจริง และจากตำราที่เขียนเป็นลาย
อักษรอักษรจากอาจารย์

- โรคอาการที่ทำการรักษา ูสวัด เพชร

- วิธีการวินิจฉัยอาการ สอบถามอาการจากคนป่วยประกอบการการสังเกตจะมีลักษณะ
เป็นตุ่มกระจุกเป็นกลุ่มๆ ปลายตุ่มเป็นสีดำ และปวดแสบปวดร้อน

- วิธีการรักษา ใช้หมาก พลุ แก่นคูณ สีเสียด เคี้ยวให้แดง แล้วเป่า

- ระยะเวลาในการรักษา ขึ้นอยู่กับอาการแต่ไม่เกิน 10 วัน เป่าวันละ 1 ครั้ง

- ข้อห้ามสำหรับคนป่วย ห้ามกินของแสลง เช่น ไก่ ปลา ร้า พริก หน่อไม้ดอง

- สถิติในการรักษาแต่ละปีประมาณ 30 คน

- ใช้รักษาคนในชุมชนมาแล้ว 60 ปี

3.5 นายยวง สุระมาส อายุ 61 ปี

ระดับการศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

อาชีพ เกษตรกร (มัคทายก)

ที่อยู่ปัจจุบัน 55 หมู่ที่ 6 บ้านหนองเสียว

ต.นาข่า อ.วาปีปทุม

จ.มหาสารคาม

องค์ความรู้การตรวจวินิจฉัยและการรักษาโรค

- องค์ความรู้ด้านหมอพื้นบ้าน หมอรักษาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ และกำเริบ

- ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จาก นายดาว แวงขางนอก ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว เริ่ม
เรียนตั้งแต่อายุ 32 ปี เรื่องที่เรียน ยาแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ และนายพัน แสนแก้ว ปัจจุบันเสียชีวิต
แล้ว เริ่มเรียนตั้งแต่อายุ 25 ปี เรื่องที่เรียนแก้กำเริบ

- วิธีการเรียน เรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริง

- โรคอาการที่ทำการรักษา ท้องอืดท้องเฟ้อ กำเริบเด็ก โดยแต่ละโรคมีวิธีการตรวจ

วินิจฉัยอาการและรักษา ดังนี้

1) โรคท้องอืดท้องเฟ้อ

- วิธีการวินิจฉัยอาการ สอบถามอาการจากคนไข้และสังเกตอาการวินิจฉัยโดยการดู

คลำท้อง

- สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ประกอบด้วย

ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้
1. ผางแดง	เครือ
2. กระเทียมเลือด	ลำต้น
3. สังกด้า	ลำต้น
4. เมณฑอล	เมณฑอล
5. โสดา	โสดา
6. คีน้าตาล	คีน้าตาล
7. กาละบูรณ	กาละบูรณ
8. พิมเสน	พิมเสน

- กรรมวิธีการเตรียมปฐยา นำตัวยาทั้งหมดมาบดให้ละเอียดเข้าด้วยกันแล้วเก็บบรรจุไว้ในภาชนะที่มิดชิด
- วิธีการใช้ยาในการรักษา รับประทานผสมกับน้ำร้อน หรือคองสุรากินเข้าเย็นก่อนหรือหลังอาหาร
- ข้อห้ามสำหรับคนป่วย หญิงมีครรภ์ห้ามรับประทาน
- สถิติในการรักษาแต่ละปี ประมาณ 30 คน
- ใช้รักษาคคนในชุมชนมาแล้ว ประมาณ 30 ปี

2) เป้ากัมเร็ดเด็ก

- วิธีการวินิจฉัยอาการ สอบถามอาการจากคนดูแลเด็ก และสังเกตวินิจัยอาการตัวเด็กมีสีเขียว หรือเหลือง และร้องไห้ไม่หยุด

- สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ประกอบด้วย

ชื่อสมุนไพร	ส่วนที่ใช้
1. ผลหรือใบส้มป่อย	ผล
2. ใบมะขาม	ใบ

- พิธีกรรมในการรักษา (คาชอุปกรณ)

1. ใช้กาบกล้วยทำเป็นธง 3 เหลี่ยม
2. ข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวเหลือง และข้าวขาว
3. ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 1 คู่ หุ่นรูปคน 1 อัน
4. พริก
5. ข้าวสาร เอาอุปกรณทั้งหมดใส่ไว้ในกระธง แล้วท่องคาถา (นโม 3 จบ) “อิแม่เจ้าให้นมดุ่มเต็มทรวง อีแม่เจ้าให้นมพวงเต็มเคียด มีงอยำมาบังบิวดเด็กน้อยชามนอน ให้มีงหนี

ไปถูกสรหลังหลังไกลให้สุนัขไปถูกใช้หลังกว้าง ให้มันหนีไปอยู่น้ำสมุทรใหญ่คงคา มีงมาทางใด ให้มันไปทางนั้น อมลทิธิ สหยาะ (3 จบ)

- กรรมวิธีการเตรียมยา บีบเอาน้ำส้มป่อยใส่ในน้ำมันดีแล้วเป่าตามร่างกายเด็ก
- วิธีการใช้ยาในการรักษา น้ำส้มป่อยที่ผสมกับน้ำมันดีเป่าตามร่างกายเด็ก 3

วันๆละ 1 ครั้ง ก่อนรับประทานอาหารเย็น

- ข้อห้ามสำหรับคนป่วย ต้องทำพิธีก่อนรับประทานอาหารเย็นเท่านั้น
- สถิติในการรักษาแต่ละปี ประมาณ 30 คน
- ใช้รักษาคคนในชุมชนมาแล้ว ประมาณ 40 ปี

3.6 นายสุทธิ อัมพรัง อายุ 82 ปี
 ระดับการศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
 อาชีพ เกษตรกร (มักมทาก)
 ที่อยู่ปัจจุบัน 108/1 หมู่ที่ 11 ต.นาข่า
 อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม

องค์ความรู้การตรวจวินิจฉัยและการรักษาโรค

- องค์ความรู้ด้านหมอพื้นบ้าน หมอธรรมชาติรักษาโรคเจ็บป่วยทั่วไป เป็นไข้ ตัวร้อน ปวดศีรษะ งูสวัด

- ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จาก 3 ท่าน คือ

1. นายมี อัมพรัง ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว เริ่มเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2483 เรื่องที่เรียน ยาสมุนไพร โรคฝีดาษ ถิ่นผัด ไข้หัดไข้ม ฝิ่นอง เป่าประดง

2.นางอ่อนจันทร์ ทุมดี ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว เริ่มเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2483 เรื่องที่เรียน เป่างูสวัด

3.หลวงพ่อขันทอง จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว เริ่มเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2534 เรื่องที่เรียน พิธีกรรมทำให้ตั้งครรภ์ นอกจากนี้ศึกษาจากคัมภีร์โบราณ ได้มาจากนายมี อัมพรัง ปัจจุบันดำรงอยู่กับตัวเอง

- วิธีการเรียนรู้ เรียนรู้จากตำลาโบราณ และเรียนรู้ด้วยวิธีการบอกเล่า

1) รักษาตั้งแต่การมีบุตรยาก

- วิธีการวินิจฉัยอาการ ดูดวงชะตาจากวัน เดือน ปี เกิด ของสามี ภรรยา
- พิธีกรรมในการรักษา เป่าคาถา ทำน้ำมันต์ กระทงสีเหลือง ชั้น 5 ชั้น 8 เงิน 102 บาท

ถ้าทำพิธีแล้วได้ลูก กำหนด 7 ให้มาบวงสรวง ถ้าได้ลูกผู้หญิง ต้องใช้ผ้าไหม 1 ผืน ผ้าขาว 1 วา ถ้าเป็นลูกผู้ชาย ใช้ผ้าโสร่ง 1 ผืน ผ้าขาว 1 วา ชั้น 8 เหล้าขาว 1 ขวด ไข่ไก่ 1 ฟอง ข้าวดอก (คาถาไม่สามารถเปิดเผยได้)

- สถิติในการรักษา ได้ผลมาแล้ว 24 คน

- ใช้รักษาคคนในชุมชนมาแล้ว 14 ปี

2.) งูสวัด

- วิธีการวินิจฉัยอาการ สอบถามอาการจากคนไข้ และสังเกตวินิจฉัยอาการตามร่างกายของคนไข้จะมีตุ่มเล็กใสๆ ขึ้นตามร่างกาย

- สมุนไพรที่ใช้ในการรักษา ประกอบด้วย

ชื่อสมุนไพร	จำนวนที่ใช้
1. หมากรุก	ผล
2. แก่นคูณ	แก่นลำต้น
3. ปูน	ปูนกับหมากรุก
4. สีเสียด	สีเสียด

พิธีกรรมในการรักษา เป่าเสกคาถา ทำน้ำมันต์ การทำพิธีใช้กระดาสีเหลือง ชั้น 5 ชั้น 8 เงิน 102 บาท เคี้ยวหมากรุกและทอ้งคาถาเป่าตอนพระอาทิตย์ตกและต้องทำพิธีก่อนทานอาหารเย็น การเป่าต้องเป่าไปเรื่อย ๆ จนแผลหาย เมื่อหายดีแล้วต้องทำการบวงสรวงด้วยชั้น 5 ดอกไม้ 5 กุ เทียน 5 กุ เงิน 1 สลึง ผ้าขาว 1 วา เหล้าขาว 1 ขวดใหญ่ ไข่ 1 ฟอง กรวยใบตอง 4 อัน (คาถาในการรักษาไม่สามารถเปิดเผยได้)

- กรรมวิธีการเตรียมปรุงยา เคี้ยวหมากรุกแล้วเป่า

- วิธีการใช้ยาในการรักษา เคี้ยวหมากรุกเป่าวันละ 1 ครั้ง ติดต่อกัน 5-7 วัน ขึ้นอยู่กับอาการ

กับอาการ

- ข้อห้ามสำหรับคนป่วย ห้ามกินอาหารรสจัด และสัตว์ปีกทุกชนิด
- สถิติในการรักษาแต่ละปี ประมาณ 60 คน
- ใช้รักษาคคนในชุมชนมาแล้ว ประมาณ 64 ปี

1.4 นายตัน สีน่า อายุ 60 ปี
 ระดับการศึกษา จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
 อาชีพ เกษตรกร
 ที่อยู่ปัจจุบัน 55 หมู่ที่ 8 บ้านน้ำแกสัย
 ต.นาข่า อ.วาปีปทุม
 จ.มหาสารคาม

องค์ความรู้การตรวจวินิจฉัยและการรักษาโรค

- องค์ความรู้ด้านหมอพื้นบ้าน หมอนำนันต์เป่าแก้กำเริบเด็ก
- ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จาก นายแหก สีน่า ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว
 เริ่มเรียนเมื่อปี 2508 ใช้ระยะเวลาเรียน 5 วัน
- วิธีการเรียน เรียนรู้จากการบอกเล่าและลงมือปฏิบัติจริง ดำรงเอกสารจากครูอาจารย์
- การสังเกตอาการและวินิจฉัยโรค สอบถามอาการจากผู้เลี้ยงเด็กและสังเกตอาการ
 ของเด็ก เช่น ร้องไห้ไม่หยุดโดยไม่มีสาเหตุตัวเขียว

- ด้วยาและสมุนไพรที่ใช้ประกอบการรักษา

ชื่อสมุนไพร

ส่วนที่ใช้

1. ส้มป่อยแห้ง

ผล ใบ

2. ใบมะขามสด

ใบ

- วิธีการรักษาและพิธีกรรมในการรักษา นำหมากหรือใบส้มป่อยใบมะขามมาเผา แล้ว
 แخذน้ำทองคามาเป่าพรมหัวตัวเด็ก 3 ครั้ง ทำอยู่ 3 วันติดต่อกัน เข้าเย็นก่อนทานอาหาร โดยตั้งคานดังนี้
 ขัน 5 ดอกไม้ 5 คู่ เทียน 5 คู่ เหล้าขาว 1 ขวด ไข่ไก่ 1 ฟอง เงิน 6 สลึง ผ้าขาว เม่น

- คาถาที่ใช้ในการรักษา “ตั้งนะโม 3 จบ โอมกำเรป พอมึงชื่อว่าเทวดาแม่มิ่ง

ชื่อว่านางสุทธาธดา อัคราแห่งปัทมา กาปัทกรอบข่ายพัตตน คนพัตชื่อ ช้องกูก็มี เงินขาวกูก็มีทองแดงกูก็
 มี โอมพิพาทจักดูพื้นอากาศทางหว กุจักอำดูไม้ๆ ก็หัก กุจักอำดูหลักๆ ก็โค่น กุจักอำดูคนๆ ก็กลัว หน้ง
 หัวฟองสะอื้นฝืดฝืด ย่างไฟโรใหญ่ไหนหนอฝืดหัวของเทวกินแม่ลูกอ่อน ฝืดช่อนกินคนสูนกินข้าวพอก
 และอาหาร ฝืดอื่นกูบ้อมไว้ให้ให้สูงลิขับหนีกูสิตี ฝืดปากูสิคำ ฝืดไปกูสิโตฝืดเล่นไป ฝืดล่าตะวันตก กล้าตะวันตก
 นักพาฝืดบ้องทางนี้ สูอย่าท่องป่องนี้ สูอย่าเที่ยวฝืดฝืดตายแท้พายเดินเที่ยวซี้ดาฝืดแตก โอมสะเหยียสะ
 หายเบิก

- กรรมวิธีในการเตรียมปรุขยา ใช้มนต์เป่า
- ข้อห้ามสำหรับหมอ ไม่ลอดเครือกล้วย

- สถิติการรักษา ใช้รักษากันในชุมชนประมาณปีละ 10 คน
- ยาสูตรนี้ใช้รักษากันในชุมชนมาแล้วมากกว่า 41 ปี

ตารางที่ 4 แสดงหมวดหมู่องค์ความรู้การตรวจวินิจฉัยและการรักษาหมอพิธีกรรมและสมุนไพร

ประเภทวิธีการ วินิจฉัยและรักษา	ชื่อ - สกุลหมอ	โรค / อาการที่รักษา	ลักษณะการรักษา	ประสบการณ์
3. พิธีกรรม และ สมุนไพร	1.นายบุญเลิศ จันทร์แก้ว	- กางแผ่ผุพองตาม ร่างกาย ผื่นคัน	- เป่าคาถา และยา สมุนไพร	38 ปี
	2.นายสุชาย สมนึก	- งูสวัด	- เป่าคาถา และยา สมุนไพร	30 ปี
	3.นายแพง ปาจุติ	- ถอนพิษสัตว์กัดต่อย - ผื่นคันตามร่างกาย	- เป่าคาถา และยา สมุนไพร	30 ปี
	4.นายเหรียญ บึงใหญ่	- งูสวัด	- เป่าคาถา และยา สมุนไพร	50 ปี
	5.นายขวง สุระมาศ	- ท้องอืดท้องเฟ้อ - กำเริดเด็ก	- เป่าคาถา และยา สมุนไพร	49 ปี
	6.นายสุทธิ อัมมรังก	- ฝีดาษ, กลาง - งูสวัด	- เป่าคาถา และยา สมุนไพร	64 ปี
	7.นายตัน สีนา	- เป่ากำเริดเด็ก	- เป่า	41 ปี

ตารางที่ 5 แสดงองค์ความรู้การตรวจวินิจฉัยและการรักษาของหมอพื้นบ้านตำบลนาข้าว และตำบลหนองคู

ประเภทวิธีการ วินิจฉัยและรักษา	ชื่อ - สกุลหมอ	โรค / อาการที่รักษา	ลักษณะการรักษา	อายุ (ปี)	ประสม การณ์ (ปี)
1.พิธีกรรม และ เวทมนต์คาถา	1.นายหลวย คำโค	- แขนหัก , ขา หัก,แผลฟกช้ำตาม ร่างกาย	- เป่าและทาหรือ นวด	66	43
	2.นายเชียม นาแก้ว	- แขนหัก , ขา หัก,แผลฟกช้ำตาม ร่างกาย	- เป่าและทาหรือ นวด	55	36
	3.นายทอง กลางนา	- รักษาอาการแก้พิษ สุนัขบ้ากัด	- เป่าและทา	72	20
	5.นายเพชร อนุศิริ	- แขนหัก , ขา หัก,แผลฟกช้ำตาม ร่างกาย - เป่ากำเร็ดเด็ก	- เป่าและทาหรือ นวด	67	49
2. หมอยา สมุนไพร	1.นายหลอด ประดิษฐ์	- โรคไต - คีซ่าน - ไข้หนักไม้	- ยาสมุนไพร	67	37
	2.นายสม อัมโต	- ปวดเมื่อยตาม ร่างกาย - ไต - เบาหวาน - เลือดจาง - ปวดศีรษะ	- เหยียบ และยา สมุนไพร	60	30
	3 นายลี แคนตะ	- รักษาอาการแทน การอยู่ไฟ	- ยาสมุนไพร	77	20
	4.นายภา พรคลัง	- แม่ลูกอ่อนกินผิด - ไตอักเสบ - สลายนิ้ว	- ยาสมุนไพร	67	38

ประเภทวิธีการ วินิจฉัยและรักษา	ชื่อ - สกุลหมอ	โรค / อาการที่รักษา	ลักษณะการรักษา	อายุ (ปี)	ประสพ การณ์(ปี)
3. พิธีกรรมและ สมุนไพร	1.นายบุญเลิศ จันทร์แก้ว	- กางแผลผูกฟองตาม ร่างกาย ผื่นคัน	- เป่าคาถา และ ยาสมุนไพร	57	38
	2.นายสุชาย สมนึก	- ภูสวัด	- เป่าคาถา และ ยาสมุนไพร	43	30
	3.นายแพง ปาจูดิ	- ถอนพิษสัตว์กัด ค้อย - ผื่นคันตามร่างกาย	- เป่าคาถา และ ยาสมุนไพร	72	30
	4.นายเหรียญ บึงใหญ่	- ภูสวัด	- เป่าคาถา และ ยาสมุนไพร	60	50
	5.นายขวง สุระมาศ	- ท้องอืดท้องเฟ้อ - กำเริบเด็ก	- เป่าคาถา และ ยาสมุนไพร	61	49
	6.นายสุทธิ อัมพรกั้ง	- ฝีดาษ,กลาง - ภูสวัด	- เป่าคาถา และ ยาสมุนไพร	82	14
	7.นายตัน สีนา	- เป่ากำเริบเด็ก	- เป่า	60	41

จากตารางที่ 5 จะเห็นได้ว่าหมอพื้นบ้านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการศึกษาในครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นหมอพื้นบ้านประเภทใช้พิธีกรรมและสมุนไพรในการรักษา จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 46.6 รองลงมา เป็นหมอประเภทใช้พิธีกรรมและเวทมนต์คาถา และประเภทหมอสมุนไพร มีจำนวนเท่ากัน คือ จำนวน 4 คน คิดเป็นร้อยละ 27 แต่เมื่อมองถึงลักษณะการรักษาจะพบว่าหมอที่จัดอยู่ในประเภทวิธีการรักษากลุ่มเดียวกันจะมีลักษณะวิธีการรักษาที่คล้ายกัน และเมื่อสังเกตอายุของหมอแต่ละคนจะพบหมอที่อายุมากที่สุด 82 ปี และน้อยที่สุด 43 ปี โดยมีอายุเฉลี่ยอยู่ที่ 65 ปี นอกจากนี้ในส่วนของการประสพการณ์ในการรักษาพบว่า หมอแต่ละท่านล้วนแต่มีประสพการณ์ไม่ต่ำกว่า 10 ปี โดยหมอที่มีประสพการณ์มากที่สุด 64 ปี และน้อยที่สุด 20 ปี ประสพการณ์ของหมอโดยเฉลี่ยอยู่ที่ 33 ปี

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผล

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. พื้นที่ศึกษา
3. กลุ่มตัวอย่าง
4. ระยะเวลาในการวิจัย
5. ขั้นตอนการวิจัย
6. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
7. การเก็บรวบรวมข้อมูล
8. การวิเคราะห์ข้อมูล
9. สรุปผลการวิจัย

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้ด้านการตรวจวินิจฉัยอาการของโรคที่เกิดขึ้นกับคนอีสาน
2. เพื่อรวบรวมฐานข้อมูลด้านสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน
3. เพื่อรวบรวมสังเคราะห์องค์ความรู้และจัดกลุ่มการตรวจวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้าน

อีสาน

พื้นที่ศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ใช้พื้นที่ 2 อำเภอ 2 ตำบล 7 หมู่บ้าน คือ บ้านหนองเสียว หมู่ที่ 6 บ้านน้ำเกลี้ยง หมู่ที่ 8 บ้านดอนแดง หมู่ที่ 9 บ้านลอมคอม หมู่ที่ 10 บ้านนาเสียว หมู่ที่ 15 ตำบลนาข่า อำเภอลำทะเมนชัย บ้านเหล่าจั่น บ้านโพธิ์ทอง ตำบลหนองคู อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา

กลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ หมอภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 15 คน

ระยะเวลาในการศึกษา

ระยะเวลาในการศึกษา ในการดำเนินงานโครงการวิจัยในครั้งนี้ใช้เวลาในการดำเนินงาน 6 เดือน (พฤศจิกายน 2548 – เมษายน 2549)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบสำรวจข้อมูลบริบทของชุมชน
2. แบบสัมภาษณ์
 - 2.1 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
 - 2.2 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง
3. แบบสังเกต
 - 3.1 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม
 - 3.2 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม
4. กล้องถ่ายรูป
5. เครื่องบันทึกเสียง
6. สมุดจดบันทึก และบันทึกการประชุม

วิธีการสร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบสำรวจทั่วไป มีขั้นตอนการศึกษาค้างนี้

1. ศึกษาตำรา เอกสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และรูปแบบการวิจัย
2. ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เรื่องการใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพของชาวกะเลิงจังหวัดสกลนคร ของพิสิฏฐ์ บุญไชย (2545) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

3. ศึกษาหลักเกณฑ์ในการสร้างเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสำรวจ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ และปรับปรุงเครื่องมือการวิจัย
4. นำแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสำรวจ ที่ปรับปรุงและพัฒนาขึ้นเสนอ คณะทำงานวิจัยได้พิจารณาและผ่านผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม 2 ท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉลาด จันทรสุมิตี และอาจารย์พิสิฐ บุญไชย ซึ่งสามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครอบคลุม และเป็นไปตามประเด็นบรรลุเป้าหมายที่วางไว้
5. จัดพิมพ์เครื่องมือ เพื่อเตรียมดำเนินการในระยะที่ 1
6. คัดเลือกเทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการทำงานแบบมีส่วนร่วม ซึ่งทางคณะวิจัยมีประสบการณ์ และชำนาญในเทคนิคต่าง ๆ เช่น เทคนิคการระดมพลังสมองแบบ FSC แบบสร้างอนาคตร่วมแบบ AIC หลังสร้างสรรค์ เทคนิคการประเมินชนบทแบบมีส่วนร่วม (PRA)

ขั้นตอนการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีช่วงระยะเวลาในการเตรียมและดำเนินการจริง 8 เดือน คือ เดือน กันยายน 2548 ถึง เดือนเมษายน 2549 แยกเป็นขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย แบ่งช่วงระยะเวลาการศึกษาดังนี้

1. ขั้นการวางแผนและเตรียมความพร้อม
 - โดยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้
 - 1.1 การลงพื้นที่ทำความเข้าใจและสร้างทีมงาน

เป้าหมายของงานในระยะแรกนั้น คือ การค้นหาทีมงานวิจัยหอพื้นบ้าน จำนวน 15 คน และสร้างกรอบเงื่อนไข ข้อตกลงในการดำเนินงาน แผนการดำเนินงาน
2. ขั้นตอนดำเนินการวิจัยตามแผน
 - 2.1 ลงพื้นที่สำรวจข้อมูลพื้นฐานชุมชน จำนวนทรัพยากร สภาพปัญหา และความต้องการของหอพื้นบ้าน (หอใหญ่) และข้อมูลภูมิโนเวศน์วัฒนธรรมท้องถิ่น ชาติพันธุ์ ทรัพยากรสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคของหอพื้นบ้านอีสาน
 - 2.2 ประสานความร่วมมือประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงานและสร้างกรอบเงื่อนไขจอทวิวิจัยร่วมกัน
 - 2.3 ศึกษาขั้นตอนการดำเนินการรวบรวมองค์ความรู้ในการวินิจฉัยโรคของหอพื้นบ้านอีสาน
 - 2.4 เวทีศึกษาองค์ความรู้ในการวินิจฉัยและการรักษาโรคของภูมิปัญญาหอพื้นบ้าน

- 1) ถอดบทเรียนองค์ความรู้ด้านการตรวจวินิจฉัยของหอแต่ละคน

- การสัมภาษณ์ / การสำรวจ / การบันทึก
- ระดมองค์ความรู้เพื่อสังเคราะห์ความเข้าใจตรงกันด้านการ

ตรวจและวินิจฉัยโดยหมอพื้นบ้าน

2) เวทีสังเคราะห์เทียบเคียงอาการระหว่างคณะหมอ และรวบรวมจัดหมวดหมู่องค์ความรู้ในการรักษาและวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้าน

3) เวทีสร้างแนวทางร่วมองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างหมอพื้นบ้านในพื้นที่ และจัดทำทะเบียนบัญชีหมอพื้นบ้านตามองค์ความรู้ในการรักษาโรคแต่ละประเภท

2.5 ขั้นตอนการสรุปบทเรียนและวางแผนถ่ายทอดขยายผลพัฒนายกระดับองค์ความรู้การวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน

2.6 กระบวนการจัดกลุ่มอาการเทียบเคียงกลุ่มอาการโดยหมอพื้นบ้าน

- การวินิจฉัยที่เหมือนกัน / แตกต่างกัน
- ลักษณะสาเหตุและอาการที่เกิดของโรคที่เหมือนกัน / แตกต่างกัน
- เทียบเคียงลักษณะ สาเหตุ อาการ โดยหมอพื้นบ้านหมอแผนปัจจุบัน

ผู้ที่ได้รับการรักษา

2.7 เวทีสรุปผลการวิจัยและวางต่อเนื่องในการพัฒนายกระดับองค์ความรู้ของหมอพื้นบ้านอีสาน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.1 แหล่งที่ศึกษาค้นคว้า

1.1.1 ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

1.1.2 สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

1.1.3 สถาบันวิจัยศิลปและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

1.1.4 องค์การบริหารส่วนตำบลนาข่า อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม

1.1.5 องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคู อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม

2. ภาคสนาม (Field Study) จะเป็นการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายทั้งนักวิจัย ผู้ช่วยนักวิจัยนักวิจัยอาสาสมัคร ผู้รู้ในชุมชนและตำบล ตามประเด็นคำถามและประเภทของข้อมูล เช่น ข้อมูลรวมตำบล ข้อมูลหมู่บ้านที่เลือกไว้ ข้อมูลประวัติหมอและอื่น ๆ ประกอบ

- 2.1 การสำรวจสภาพทั่วไปของพื้นที่วิจัย โดยใช้ข้อมูลมือสอง จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และรายงานวิจัย
- 2.2 ใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มบุคคล ผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตามประเด็นคำถาม โดยใช้เทคนิคการประเมินสถานะชนบทอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal : RRA) และอื่นๆ
- 2.3 ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมทั้งขณะวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัย ในการฝึกศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจริง
- 2.4 สันทนากลุ่ม (Small Group Interview) ในแต่ละกลุ่มย่อยในหมู่บ้าน หรือในสถานบันในระดับตำบล ตามประเด็นที่ศึกษาเพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูล ในการดำเนินการวิจัยและวางแผนงานโครงการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล จากเครื่องมือทุกประเภท ทั้งแบบสัมภาษณ์แบบสังเกต แบบสำรวจสภาพทั่วไป สมุดจดบันทึก และเครื่องบันทึกเสียง
2. จำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัยและประเด็นที่ศึกษา
3. นำเสนอผลการวิจัยโดยวิธีการพรรณาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นสถิติพื้นฐาน ได้แก่
 - 1.1 ร้อยละ (Percentage) (บุญชม ศรีสะอาด. 2535 : 101)

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปผลเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 องค์ความรู้ด้านการตรวจวินิจฉัยอาการและสังเคราะห์องค์ความรู้และจัดกลุ่มของโรคที่เกิดขึ้นกับคนอีสาน ส่วนที่ 2 ฐานข้อมูลด้านสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้านอีสาน ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาตามประเด็นได้ ดังนี้

ด้านองค์ความรู้ด้านการตรวจวินิจฉัยอาการและสังเคราะห์องค์ความรู้จัดกลุ่มของโรคที่เกิดขึ้นกับคนอีสาน พบว่า จากกลุ่มเป้าหมายหมอพื้นบ้านจำนวน 15 คน เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตัวหมอ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย และมีอายุเฉลี่ย 65 ปี ประกอบอาชีพเกษตรกร

เป็นส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ด้านการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องหมอพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในเครือญาติ โดยวิธีการฝึกปฏิบัติจริง สังเกต และด้วยการบอกเล่า ส่วนการเรียนรู้จากตำรามีน้อยพบว่า สามารถจำแนกองค์ความรู้ในการตรวจวินิจฉัยอาการและการรักษาออกเป็น 3 หมวด คือ 1) ประเภทหมอพิธีกรรม และใช้เวทมนต์คาถาประกอบการรักษา จำนวน 4 คน ซึ่งประเภทโรคและอาการที่รักษาได้แก่ โรคกระดูก แขน ขาหัก แผลฟกช้ำตามร่างกาย และสุนัขกัด เป็นต้น และเมื่อพิจารณาลักษณะการรักษาส่วนใหญ่จะใช้วิธีการรักษาโดยการเป่าน้ำมัน นวด 2) ประเภทหมอยาสมุนไพร จำนวน 4 คน ซึ่งประเภทและอาการที่ทำการรักษาได้แก่ โรคไต ชาน ไช้หมากไม้ ปวดเมื่อยตามร่างกาย เบาหวาน เลือดจาง ปวดศีรษะ สลายเนื้อ รักษาอาการแทนการอยู่ไฟ ซึ่งลักษณะการรักษาส่วนใหญ่จะใช้ยาสมุนไพรประกอบการรักษาเป็นหลัก และ 3) ประเภทพิธีกรรมและสมุนไพร จำนวน 7 คน ประเภทโรคและอาการที่รักษาได้แก่ แผลพุพองตามร่างกาย ผื่นคัน งูสวัด กำเริดเด็ก กลาง ถอนพิษแมลงกัดต่อย ซึ่งลักษณะวิธีการที่ใช้ในการรักษาจะเป็นการเป่าด้วยคาถา และใช้สมุนไพรประกอบ และเมื่อพิจารณาถึงประสบการณ์ในการรักษาของหมอ พบว่าทั้งหมดมีประสบการณ์ในการตรวจวินิจฉัยและรักษาโรคตั้งแต่ 20 ปี ขึ้นไป และสูงสุด 64 ปี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหมอแต่ละท่านล้วนแต่เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และคนในชุมชนให้การยอมรับว่าเป็นหมอพื้นบ้าน ควรแก่การยกย่องและอนุรักษ์ฟื้นฟู และถ่ายทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา เหล่านี้สู่คนรุ่นหลังต่อไป

ด้านฐานข้อมูลสมุนไพรที่ใช้ในการรักษาโรคของหมอพื้นบ้าน จากหมอพื้นบ้านกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน จำแนกตามประเภทองค์ความรู้ในการตรวจวินิจฉัย และวิธีการรักษา ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ประเภทหมอพิธีกรรมและใช้เวทมนต์คาถาในการรักษา 2) ประเภทหมอยาสมุนไพร และ 3) ประเภทพิธีกรรมและสมุนไพร พบว่า กลุ่มหมอที่ใช้ในการรักษาจำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มประเภทหมอยาสมุนไพร และกลุ่มประเภทพิธีกรรมและสมุนไพร และด้านการเรียนรู้ในการใช้สมุนไพร พบว่า หมอส่วนใหญ่รู้จักสรรพคุณของสมุนไพรแต่ละชนิด และส่วนปริมาณที่ใช้เป็นอย่างดี สามารถปรุงยาได้เอง แต่เมื่อถามถึงแหล่งในการหาสมุนไพร พบว่า สมุนไพรที่ใช้ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ไม่สามารถหาเองได้ในชุมชน ต้องสั่งซื้อจากที่อื่น และมีเพียงบางส่วนเท่านั้นที่ยังหลงเหลืออยู่ในป่าหรือชุมชน และบางส่วนก็มีการปลูกไว้ใช้เอง ลักษณะการใช้สมุนไพรจะมีอยู่หลายรูปแบบ เช่น ผ่น คั้น บด ทานในยาลูกกลอน และส่วนของสมุนไพรที่นำมาใช้ ประกอบด้วย ใบ ราก เปลือก ลำต้น แก่น เถา ดอก และผล ขึ้นอยู่กับชนิดของโรคแต่ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการคั้นและผ่น ประกอบกันแต่เป็นที่น่าตกใจก็คือ ปัจจุบันนี้ป่าไม้ ซึ่งเป็นแหล่งของยาสมุนไพรในชุมชนเริ่มถูกบุกรุกจนทำให้สมุนไพรไม้มีให้ใช้ ต้องสั่งซื้อจากภายนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่

อภิปรายผล

ผลการวิจัย เรื่ององค์ความรู้หมอพื้นบ้านในการดูแลรักษาโรคของชนอีสาน : กรณีศึกษา อำเภอวาปีปทุม และอำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม เมื่อนำผลการวิจัยมาวิเคราะห์พบประเด็นที่สำคัญทั้งในส่วนที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานโครงการวิจัย ดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน คือ สักยภาพหรือทุนเดิมด้านภูมิปัญญาของชุมชนและสถานการณ์ปัญหาด้านสุขภาพของคนในพื้นที่ เนื่องจากพื้นที่ดำเนินงานมีภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการดูแลรักษาสุขภาพแบบดั้งเดิมมีจำนวนมากที่ให้ความสนใจในประเด็นการวิจัย และแต่ละท่านล้วนเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์มายาวนาน ประกอบกับทีมวิจัยมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับพื้นที่ดังกล่าวมาอย่างยาวนานรู้ภูมิหลังสภาพบริบทของพื้นที่เป็นอย่างดี นอกจากนี้ทีมวิจัยได้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ulyเน้นให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผนการดำเนินงาน ทั้งกลุ่มเป้าหมายและทีมวิจัยจึงมีความรู้ถึงความผูกพัน ความเป็นกันเองและความไว้วางใจเชื่อมั่นทั้งสองฝ่าย และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือความสนใจความมุ่งมั่นของกลุ่มเป้าหมายที่ตระหนักถึงความสำคัญ และเล็งเห็นผลประโยชน์ต่อประเด็นการวิจัยเพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัว และตอบสนองความต้องการของชุมชนและสังคมในวงกว้าง อันจะนำไปสู่การฟื้นฟูและถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังได้พัฒนายกระดับให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จะสังเกตเห็นได้จากการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งกลุ่มเป้าหมายจะให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมครบทุกครั้ง และมีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันอย่างจริงจัง ทั้งในส่วนตัวเทคนิควิธีการ และสูตรการปรุงยาหรือสมุนไพร นอกจากนี้แล้วประเด็นสำคัญที่เป็นตัวชี้วัดถึงความสำเร็จของโครงการอีกอย่างหนึ่ง กลุ่มเป้าหมายมีอุดมการณ์ร่วมกันในการที่จะรวมกลุ่มเพื่อพัฒนายกระดับองค์ความรู้หมอพื้นบ้านให้เป็นสถาบันที่สามารถให้บริการและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน จึงนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่ม “กลุ่มหมอพื้นบ้านอนุรักษ์ป่าสมุนไพรนาข่าหนองคูสุซุข” มีสมาชิก และแบ่งโครงสร้างการบริหารจัดการ กระจายแบบกลุ่ม ระดมทุนจากสมาชิกอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน และมีการขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่องในระดับแนวราบ จนทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเริ่มตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญ ซึ่งแสดงถึงการมีเป้าหมายในการดำเนินงานที่ชัดเจนร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่เริ่มต้น การเลือกประเด็นโจทย์วิจัยที่ตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย และการเทคนิคการทำงานแบบมีส่วนร่วมของทีมวิจัย นำไปสู่ผลสำเร็จของการดำเนินงานโครงการเป็นอย่างดี

ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนไปส่งผลให้คนส่วนใหญ่และคนรุ่นหลังให้ความสนใจประเด็นการวิจัยเกี่ยวกับหมอพื้นบ้านน้อยลง เพราะคนส่วนใหญ่เห็นการรักษาแบบดั้งเดิมพื้นบ้านเป็นวิธีการที่ล้าหลัง ไม่เห็นผลเร็วแบบการแพทย์ตะวันตก เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่ส่งผลให้การดำเนินงานโครงการไม่ค่อยได้รับความสนใจ: ในส่วนการให้ข้อมูลองค์ความรู้ทั้งในส่วนเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร และด้วยยาหรือสมุนไพร หรือข้อมูลบางส่วนที่อยู่

ในตัวบุคคลไม่มีการถอด หรือเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรก็ถูกส่งไปถึงกับผู้ที่เสียชีวิตไป แม้ว่ายังหลงเหลือหมอพื้นบ้านอยู่บ้างแต่คนส่วนใหญ่ก็ไม่ค่อยให้การยอมรับใช้บริการ จึงขาดการพัฒนาความรู้ที่ต่อเนื่อง ไม่มีกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูล นอกจากนี้ในส่วนของทีมวิจัยเองซึ่งยังมีประสบการณ์ในด้านหมอพื้นบ้านน้อยบางครั้งก็ทำให้การสื่อสาร เพื่อที่จะเก็บข้อมูลกับหมอพื้นบ้านได้ไม่ลึกพอ จำเป็นต้องใช้เวลาและควรมีการวิจัยซ้ำในพื้นที่เดิม เพื่อจะได้ข้อมูลที่ครอบคลุมตามโจทย์วิจัย และศักยภาพของหมอพื้นบ้านแต่ละท่านอย่างแท้จริง

แต่ทั้งนี้ผลการวิจัยในครั้งนี้ก็ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อวงการหมอพื้นบ้านในพื้นที่อย่างเป็นที่น่าพอใจ ทั้งในส่วนของตัวหมอเอง และคนในชุมชน หากมีการส่งเสริมให้มีการวิจัยในลักษณะนี้ อย่างต่อเนื่องและจริงจังทั้งในพื้นที่เดิมและพื้นที่ใกล้เคียง อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อการพัฒนาระดับองค์กรหมอพื้นบ้านให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนางาน

1.1 การเรียนรู้ของกลุ่มหมอพื้นบ้าน ที่จะส่งเสริมให้เป็นนักวิจัยท้องถิ่น ระดับรากหญ้ายังมีปัญหาในเรื่องการจดบันทึกข้อมูลสถิติการรักษาของแต่ละบุคคล เพื่อนำไปสู่อ้างอิง และสรุปบทเรียนสำคัญ ดังนั้น ควรจะมีการสร้างหลักสูตรสำหรับกลุ่มเป้าหมายในการเป็นนักวิจัยท้องถิ่น

1.2 สถาบันวิชาการ องค์กรเอกชน และองค์การบริหารส่วนตำบล ที่เป็นพันธมิตร ควรพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนด้านหมอพื้นบ้าน เป็นจุดอนุรักษ์ พื้นฟู ถ่ายทอดองค์ความรู้ เสมือนเป็นห้องวิจัยของหมู่บ้าน ตำบลเป็นต้นแบบของชุมชนอื่นๆ ในตำบลหรือตำบลใกล้เคียง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

2.1 ควรขยายระยะเวลาทำการวิจัยในลักษณะเดียวกันในพื้นที่เดิม เพราะในพื้นที่ยังมีหมอพื้นบ้านที่มีความรู้ความสามารถอีกมากมายหลายสาขา ซึ่งน่าจะนำไปสู่การพัฒนาวงการหมอพื้นบ้านให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.2 ควรส่งเสริมให้มีการวิจัยในลักษณะนี้ อย่างต่อเนื่องและจริงจังทั้งในพื้นที่ใกล้เคียงและอื่นๆ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อการพัฒนาระดับองค์กรหมอพื้นบ้านให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของคนในสังคมมากขึ้น

2.3 ควรจะมีการวิจัยในประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับหมอพื้นบ้าน เช่น วิถีชีวิตความเป็นอยู่ สุขุมไพร รวมทั้งความต้องการของตัวหมอเอง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- ฉลาด จันทรสมบัติ. รายงานการวิจัยโครงการวิจัยองค์กรทางสังคมและพัฒนาการความเป็น
ประชาคม : กรณีศึกษา ประชาคมตำบลนาข่า อำเภอบึงสามพัน จังหวัดมหาสารคาม .
ประชาคมการศึกษาจังหวัดมหาสารคามและคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
 2544.
- คารณี อ่อนชมจันทร์ และคณะ. การนวดพื้นบ้านไทย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก,
 2548.
- _____. การส่งเสริมการพัฒนาการนวดพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพและส่งเสริมรายได้ชุมชน.
กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2548
- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2535.
- พจิณณจน์ จิระเสถียรพงศ์ และ นุจิณาด อรรถสิทธิ์. บทเรียนหนึ่งปีศูนย์การเรียนรู้การแพทย์พื้นบ้าน
ไทยในชุมชน, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก, 2537.
- พิสิษฐ์ บุญไชย. การใช้สมุนไพรพื้นบ้านในการดูแลสุขภาพของชาวกะเลิงจังหวัดสกลนคร
คณะกรรมการวิจัยการศึกษาศาสนาและการวัฒนธรรมกระทรวงศึกษาธิการ, 2545.
- _____. รายงานวิจัยเรื่องการใช้สมุนไพรเพื่อการดูแลสุขภาพของชาวกูไทยจังหวัดมุกดาหาร.
สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543.
- _____. รายงานวิจัยเรื่องยาสมุนไพรกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน, สถาบันวิจัยศิลปะและ
วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541.
- มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. โครงการศึกษาและสำรวจการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่
อยู่อาศัยตามธรรมชาติ จังหวัดมหาสารคาม, 2540.
- รุจิณาด อรรถสิทธิ์ และคณะ. ขวัญ ขวัญชีวิตของคนไทย, กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์. 2548
- รัชณี จันทรเกษ ปารณัฐ สุขสุทธิ และคณะ. เรียนรู้ และเข้าใจหมอพื้นบ้าน, กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์. 2548
- รัชณี จันทรเกษ และคณะ. บทคัดย่องานวิจัยภูมิปัญญาพื้นบ้านด้านสุขภาพอีสาน, กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์. 2548
- สุธน พรบัณฑิตย์ปัทมา และคณะ. ภูมิปัญญาโคะบิแคในการดูแลสุขภาพอนามัยกลุ่มหญิงตั้งครรภ์
และทารกชาวไทยมุสลิม ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้. 2548.

สุพรรณ ตูรณคดี. การศึกษานโยบายการรักษาโรคทางและตา : กรณีหนองพะยอม

ศักดิ์จิราพงศ์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์. 2548

เสาวนีย์ กุลสมบูรณ์ และคณะ. นโยบายการแพทย์พื้นบ้านอีสาน, กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์. 2548

_____. บทเรียนนโยบายเครือข่ายสุขภาพวิถีไทอีสาน, กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์. 2548

องค์การบริหารส่วนตำบลนาข้าว. แผนแม่บทพัฒนาตำบลนาข้าว อำเภอเวียงป่าสัก จังหวัดมหาสารคาม,

2549.

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคู. แผนแม่บทพัฒนาตำบลหนองคู อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม,

2549.

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- หลวง คำโค อายุ 66 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คาหวัน บุญคำ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 49 หมู่ที่ 8 บ้านน้ำเกลี้ยง ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2549.
- บุญเยี่ยม นามแก้ว อายุ 55 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ทานตะวัน สิงห์แก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 98 หมู่ที่ 15 บ้านนาเสียว ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549.
- ทอง กลางนา อายุ 72 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คาหวัน บุญคำ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 61 หมู่ที่ 8 บ้านน้ำเกลี้ยง ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2549.
- เพชร อนุศิริ อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตรอารีย์ นุหรัน เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 44 หมู่ที่ 13 บ้านเหล่าจั่น ต.หนองคู อ.นาคนูน จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549.
- หล่อด ประดิษฐ์ อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ทานตะวัน สิงห์แก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 60/3 หมู่ที่ 6 บ้านหนองเสียว ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549.
- สม อัมปโต อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พันธ์ โพธิ์บัติ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 53 หมู่ที่ 10 ลอมคอม ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549.
- ลี แกนตะ อายุ 77 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พันธ์ โพธิ์บัติ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 86 หมู่ที่ 1 บ้านโพหนอง ต.หนองคู อ.นาคนูน จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549.
- เกา พรคลัง อายุ 67 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ทานตะวัน สิงห์แก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 50/1 หมู่ที่ 15 บ้านนาเสียว ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2549.
- บุญเลิศ จันทร์แก้ว อายุ 57 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คาหวัน บุญคำ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 911 หมู่ที่ 9 บ้านดอนแดง ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2549.
- สุชาข สมนึก อายุ 43 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ทานตะวัน สิงห์แก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ ที่อยู่ 64 หมู่ที่ 6 บ้านหนองเสียว ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2549.

- แพง ปาจุติ อายุ 72 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตรอารีย์ นุหรัน เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 1 บ้านโพหนอง ต.หนองคู อ.นาइन จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2549.
- เหรียญ บึงใหญ่ อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ทานตะวัน สิงห์แก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 38/1 หมู่ที่ 6 บ้านหนองเสียว ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2549.
- ยวง สุระมาศ อายุ 61 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ทานตะวัน สิงห์แก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 6 บ้านหนองเสียว ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2549.
- สุทธิ อัมมรังก อายุ 82 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, คาหวัน บุญคำ เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 108/1 หมู่ที่ 11 ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2549
- ตัน สีนา อายุ 60 ปี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, ทานตะวัน สิงห์แก้ว เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่บ้านเลขที่ 55 หมู่ที่ 8 บ้านน้ำเกลี้ยง ต.นาข่า อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม
เมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2549.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบต้นภาษณ์

แบบสอบถามข้อมูลเบื้องต้นผู้เข้าร่วม

โครงการรณรงค์ความรู้หมอฟันบ้านในการดูแลและรักษาโรคของชนอีสาน : กรณีศึกษา

อำเภอวาปีปทุม และอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

1. ประวัติและข้อมูลพื้นฐานส่วนตัว

ชื่อ - สกุล เกิดวันที่
 เดือน ปี พ.ศ. ปัจจุบันอายุ ปี เพศ.....
 ที่อยู่บ้านเลขที่ บ้าน ตำบล
 อำเภอ จังหวัดมหาสารคาม โทรศัพท์
 สถานภาพ ประกอบอาชีพ

2. ข้อมูลความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับหมอฟันบ้าน

2.1 เป็นผู้มีความรู้และชำนาญเกี่ยวกับการรักษาโรคต่างๆ โดยวิธี

- () เป่าน้ำมันค้ โรค/อาการ
 () ขาสมุนไพร โรค/อาการ
 () นวด/บีบ โรค/อาการ
 () วิชาอาคมทางไสยศาสตร์ โรค/อาการ

2.2 ได้รับความรู้ในเรื่องดังกล่าวจากใคร โดยวิธี

.....

2.3 ประสบการณ์ในการรักษาโรคดังกล่าว ปี เริ่มเมื่ออายุ ปี

2.4 ปัจจุบันยังดำเนินการรักษาอยู่หรือไม่

- () ไม่ เพราะ
 () มี ประมาณปีละ คน

2.5 ที่ผ่านมามีคนได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าวให้กับใครหรือไม่

- () ไม่ เพราะ.....

() มี ได้แก่

2.6 ท่านเคยเข้ารับการฝึกอบรมหรือพัฒนาองค์ความรู้ในเรื่องดังกล่าวหรือไม่

() เคย จำนวน ครั้ง โดยหน่วยงาน

() ไม่เคยและสนใจเข้าร่วมถ้ามีโอกาส

2.7 ท่านมีความรู้เรื่องสมุนไพรและสรรพคุณของสมุนไพรหรือไม่

() มี เช่น.....

() ไม่มี เพราะ

2.8 ท่านมีเอกสาร ตำรา หนังสือ คัมภีร์ใบลาน ที่เป็นลายลักษณ์อักษร ใช้ในการรักษาหรือไม่

() มี ได้แก่

() ไม่มี เพราะ

2.9 ข้อเสนอแนะอื่นๆ ต่อโครงการ

.....

.....

.....

.....

.....

แนวคำถามการถอดองค์ความรู้หมอพื้นบ้านในการวินิจฉัยและรักษาโรค

1. ประเภทการรักษา
2. การได้มาซึ่งความรู้ / การถ่ายทอดเรียนรู้
3. การวินิจฉัยอาการ
4. ขั้นตอนวิธีการรักษา
5. อุปกรณ์ เครื่องมือ ยาที่ใช้ในการรักษา
6. ค่าใช้จ่ายในการรักษา
7. สถิติ และผลของการรักษา
8. ข้อชะร่า การปฏิบัติตัว เหตุผล
9. เอกสาร ตำราฯ ในการรักษา
10. การพัฒนาระดับองค์ความรู้
11. ระยะเวลาในการรักษา
12. การปฏิบัติตัวของผู้เข้ารับการรักษา/ข้อห้าม

แบบสัมภาษณ์

โครงการองค์ความรู้หมอพื้นบ้านในการดูแลและรักษาโรคของชนอีสาน : กรณีศึกษา

อำเภอวาปีปทุม และอำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม

-
1. ชื่อหมอพื้นบ้าน.....สกุล.....
 2. ที่อยู่ เลขที่.....หมู่.....หมู่บ้าน.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....
อาชีพ () ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ () ค้าขาย
() รับจ้าง () รับราชการ
()
อื่นๆ.....
 3. ความรู้เรื่องสมุนไพร/ยาแผนโบราณท่านได้มาโดยวิธีใด (ใครสอน)
 - 3.1 อาจารย์/บรรพบุรุษ
 - คนที่ 1 ชื่อ.....
ปัจจุบันมีชีวิตหรือไม่ () มี () ไม่มี
เรียนตั้งแต่ พ.ศ.....ใช้เวลาเรียน.....ปี
เรื่องที่เรียน 1.....
2.....
 - คนที่ 2 ชื่อ.....
ปัจจุบันมีชีวิตหรือไม่ () มี () ไม่มี
เรียนตั้งแต่ พ.ศ.....ใช้เวลาเรียน.....ปี
เรื่องที่เรียน 1.....
2.....
 - คนที่ 3 ชื่อ.....
ปัจจุบันมีชีวิตหรือไม่ () มี () ไม่มี
เรียนตั้งแต่ พ.ศ.....ใช้เวลาเรียน.....ปี
เรื่องที่เรียน 1.....
2.....
 - อาจารย์คนอื่นๆ (ไล่จนหมดทุกคนตามแบบคนที่ 1).....
.....
.....

3.2 เรียนจากตำรา (เรียนด้วยตนเอง)

ตำราเล่มที่ 1

ชื่อ.....

ได้มาจากใคร / ซื้อมาจากที่ไหน.....

ปัจจุบันตำราเล่มนี้อยู่ที่ไหน.....

ตำราเล่มที่ 2

ชื่อ.....

ได้มาจากใคร / ซื้อมาจากที่ไหน.....

ปัจจุบันตำราเล่มนี้อยู่ที่ไหน.....

ตำราเล่มที่ 3

ชื่อ.....

ได้มาจากใคร / ซื้อมาจากที่ไหน.....

ปัจจุบันตำราเล่มนี้อยู่ที่ไหน.....

3.3 ศึกษาโดยวิธีอื่น ๆ.....

ตั้งแต่ พ.ศ. ใช้เวลาศึกษา.....ปี

เรื่อง.....

4. นอกจากการรักษาโดยใช้สมุนไพรแล้ว ท่านรักษาโรคโดยวิธีอื่น ๆ หรือไม่

() น้ำมันดี () คาถาอาคม () เลี้ยงผี / ไล่ผี () สะเดาะเคราะห์

() อื่น ๆ.....

5. ท่านมีความสามารถใช้สมุนไพรรักษาโรคอะไรบ้าง

- ให้ตอบโรคที่ได้ทำการรักษาบ่อยที่สุดและคิดว่าได้ผลแน่นอนเท่านั้น เรียงตามลำดับ

โรคที่ 1.....

โรคที่ 2.....

โรคที่ 3.....

โรคที่ 4.....

โรคที่ 5.....

โรคที่ 6.....

โรคที่ 7.....

โรคที่ 8.....

โรคที่ 9.....

โรคที่.....

1.ชื่อโรค (ตามความเข้าใจของหมอพื้นบ้าน).....

2.หมอแผนปัจจุบันเรียกว่า.....

(กรณีไม่ทราบ อาจค้นจากเอกสาร ในภายหลัง)

3.อาการของโรคที่สังเกตได้ (การมองเห็นจากตัวคนไข้ และจากการตรวจ คลำ จับ หรือสอบถาม)

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.

4.ขั้นตอนวิธีการรักษา

(ยาสูตรนี้เรียกว่าอะไร ให้ระบุ ถ้ามีชื่อ).....

สมุนไพรที่ใช้ได้แก่

ที่	ชื่อ	ส่วนที่ใช้ (ราก,ใบ,กิ่ง , ดอก , ผล,แก่น,เปลือก)	ปริมาณหรือจำนวน ที่ใช้	ใช้แบบไหน(ตากแห้ง / สด / อบ / อื่น ๆ)
1				
2				
3				
4				
5				
6				
7				
8				
9				
10				

พิธีกรรมในการรักษา.....

ความรู้ในการเก็บสมุนไพร.....

5.กรรมวิธีการเตรียมยานี้ ☐ () ต้มกิน () ต้มอาบ () ฝนกิน () ทา
() อื่นๆ.....

6.ยาตำรับนี้ต้องใช้อย่างไร ใช้กี่วันหาย กี่วัน.....วัน วันละกี่ครั้ง.....ครั้ง

7.ข้อห้ามในการใช้ยาตำรับนี้ (ยาสูตรนี้ห้ามใครใช้)

() หญิงมีครรภ์ () หญิงให้นมบุตร () ระหว่างมี

ประจำเดือน

() ผู้มีธาตุอ่อน ธาตุแข็ง () คนเป็นโรคอะไร.....

() อื่นๆ.....

8.คนเป็นโรคนี้ห้ามทำอะไร () กินของแสลง เช่น.....

() ห้ามให้น้ำเกลือ

() อื่นๆ.....

9.คนไข้ที่ใช้ยาสูตรนี้รักษา () หาย.....คน () ไม่หาย.....คน

(โดยประมาณ)

10.ยาสูตรนี้ใช้รักษาคนไข้มาแล้วกี่ปีปี

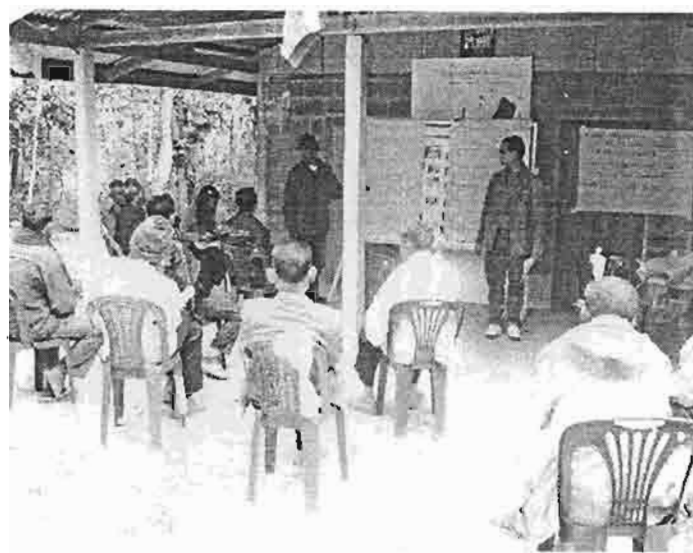
ภาคผนวก ข.
ภาพประกอบ

รูปภาพที่ 1-2 ลงพื้นที่เก็บข้อมูลพื้นฐานชุมชนปัญหาและความต้องการของหมอพื้นบ้าน

รูปภาพที่ 3-4 ประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงานโครงการและกรอบเงื่อนไข โจทย์วิจัยร่วมกัน

รูปภาพที่ 5-6 เวทีศึกษาองค์ความรู้ในการวินิจฉัยโรคของหมอพื้นบ้าน

รูปภาพที่ 7 แบ่งกลุ่มเพื่อถอดองค์ความรู้หมอพื้นบ้านตามประเภทการรักษา

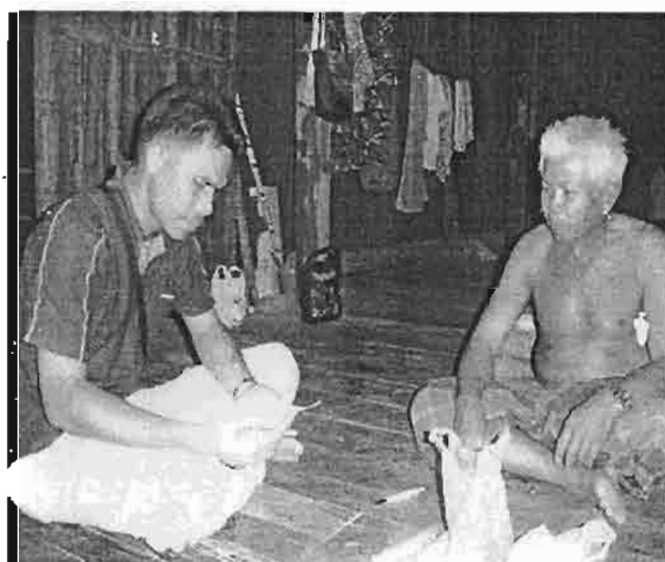
รูปภาพที่ 8 ทีมวิจัยลงเก็บข้อมูลเชิงลึกหมอพื้นบ้านรายบุคคล

รูปภาพที่ 10 - 11 เวทีสรุปผลคืนข้อมูลต่อหมอพื้นบ้านและวางแผนการดำเนินงาน

รูปภาพที่ 12-13 เวทีสร้างแนวร่วมองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างหมอพื้นบ้านในพื้นที่

รูปภาพที่ 14 - 15 ทีมวิจัยลงเก็บข้อมูลซ้ำของหมอพื้นบ้านราชบุคลที่ยังไม่สมบูรณ์

รูปภาพที่ 16-17 ทีมวิจัยลงเก็บข้อมูลคนป่วยที่ได้รับการรักษากับหมอพื้นบ้านเป่าหมาย

รูปภาพที่ 18 - 19 ทีมวิจัยลงเก็บข้อมูลสมุนไพรและตำหรับยาของหมดพื้นบ้าน

รูปภาพที่ 20 - 21 ทีมวิจัยลงเก็บข้อมูลซ้ำของหมอพื้นบ้านรายบุคคลที่ยังไม่สมบูรณ์

รูปภาพที่ 22 ทีมวิจัยจัดเวทีนำเสนอผลการวิจัยต่อองค์กรท้องถิ่น (อบต.) ผู้นำ
และตัวแทนกลุ่มอาชีพอื่นในพื้นที่เพื่อเสนอแผนพัฒนาที่ต่อเนื่อง